

Magdalena Krzysztofik

Uniwersytet Śląski w Katowicach

magda.krzysztofik@wp.pl

Problematyka prawna pojęcia obszaru wiejskiego

Legal Issue of the Definition of the Rural Area

STRESZCZENIE

W polskim ustawodawstwie nie ma legalnej definicji obszaru wiejskiego, ale czy to oznacza, że polski ustawodawca popełnił błąd, nie wprowadzając takiego pojęcia? Otóż unijny ustawodawca również go nie zdefiniował, a jednak istnieje wiele aktów prawnych, które się nim posługują, jednocześnie nie definiując jego treści. Pojęcie obszaru wiejskiego determinowane jest przez rozwój czynników ekonomicznych, społecznych, demograficznych czy kulturalnych. Oczywiście jest, że obszar wiejski wciąż ewoluuje. Koncepcja monofunkcyjnego rozwoju obszaru wiejskiego została przekształcona w koncepcję wielofunkcyjnego rozwoju. Wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich to z jednej strony rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej, a z drugiej restrukturyzacja rolnictwa. Pojęcie obszaru wiejskiego w starej i nowej polityce rolnej determinują trzy czynniki: struktura społeczna, struktura przestrzenna oraz struktura produkcyjna. Nowa polityka rolna to także kwestia dofinansowania szeroko rozumianego rolnictwa ze środków Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich. W ich ramach definicja obszaru wiejskiego ulega modyfikacjom w zależności od konkretnego działania, na rzecz którego przyznawane jest unijne dofinansowanie. Braku jednej definicji obszaru wiejskiego w polskim systemie prawnym nie należy rozpatrywać w kategoriach negatywnych dla polskiego ustawodawcy. Poszukiwanie kryteriów wyodrębnienia obszaru wiejskiego powinno być oparte na elastycznych i zróżnicowanych przesłankach, m.in. na umiejscowieniu obszaru wiejskiego w kraju, zagospodarowaniu przestrzeni wiejskiej, zależnościach środowiskowych czy zależnościach związanych z jakością lokalnej społeczności.

Słowa kluczowe: obszar wiejski; rolnictwo; działalność pozarolnicza

WPROWADZENIE

Nie ulega wątpliwości, że dla każdego z nas pierwsze skojarzenie z wyrażeniem „obszar wiejski” wiąże się z rolnictwem. Obraz wsi jawi się jako tereny zielone będące użytkami rolnymi wykorzystywanymi do produkcji roślinnej, zwierzę-

cej czy ogrodniczej. Tymczasem już od kilku, a nawet kilkudziesięciu, lat obszary wiejskie przestają spełniać jedynie funkcje produkcji rolniczej na rzecz działalności pozarolniczej¹. Przyczyn takiego stanu rzeczy jest kilka. Główną z nich jest ewoluująca Wspólna Polityka Rolna. Nie można zapomnieć, że podstawowymi kierunkami działania powołanej do życia 25 marca 1957 r. Unii Europejskiej (wtedy jeszcze Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej i Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej) była unia celna oraz unia rolna. Już wtedy przywiązywano szczególną wagę do sektora rolnego, który – po pierwsze – stanowił w państwach założycielskich najsłabsze ogniwo gospodarki, a po drugie – istniała świadomość konieczności interwencji władz Wspólnoty w celu ograniczenia swobody mechanizmów rynkowych w rolnictwie². Unia Europejska tak wtedy, jak i teraz stanęła przed ważnym wyzwaniem zreformowania przyjętej przez państwa członkowskie Wspólnej Polityki Rolnej. Było i nadal jest to szczególnie skomplikowane ze względu na zróżnicowanie regionalne państw, różne systemy wartości, konieczność zrównoważenia oraz konkurencyjność³. Trzeba zaznaczyć, że zmiany o charakterze gospodarczym to nie jedyne zmiany, które zachodzą na obszarach wiejskich. Ważne są również zmiany społeczne, ekologiczne i kulturowe, które niestety kształtują się wolniej, ale w dużej mierze przyczyniają się do sukcesów nowej polityki rolnej.

Obszary wiejskie to część przestrzeni każdego państwa członkowskiego Unii Europejskiej. Ich wielopoziomowy rozwój ma doprowadzić do wzmocnienia europejskiego modelu rolnictwa⁴. Artykuł stanowi próbę ustalenia znaczenia pojęcia obszaru wiejskiego. Wymaga to postawienia trzech zasadniczych pytań. Pierwsze z nich związane jest z ewolucją tego pojęcia w okresie ostatniego półwiecza. W szczególności dotyczy ono tożsamości pojęcia obszaru wiejskiego w tzw. starej polityce rolnej i nowej polityce rolnej. Kolejno należy ustosunkować się do przyjętego znaczenia obszaru wiejskiego dla mieszkańców wsi (zwłaszcza dla beneficjentów pomocy unijnej) oraz dla państwa (przede wszystkim dla polskiego ustawodawcy). Wreszcie należy odnieść się do potrzeby sformułowania jednej uniwersalnej definicji obszaru wiejskiego w ramach ustawodawstwa prawno-rolnego i programów pomocy dla obszarów wiejskich.

¹ M. Kłodziński, *Główne funkcje polskich obszarów wiejskich z uwzględnieniem dezagraryzacji wsi i pozarolniczej działalności gospodarczej*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce*, red. B. Kłos, D. Stankiewicz, Warszawa 2010, s. 9.

² A. Czyżewski, A. Henisz-Matuszczak, *Rolnictwo Unii Europejskiej i Polski. Studium porównawcze struktur wytwórczych i regulatorów rynków rolnych*, Poznań 2006, s. 121.

³ E.K. Chyłek, *Uwarunkowania innowacyjnego rozwoju sektora rolno-żywnościowego i obszarów wiejskich w ramach polityki rolnej*, Warszawa 2012, s. 9.

⁴ *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich*, red. S. Sokółowska, A. Mijał, Opole 2010, s. 7.

ROZBIEŻNOŚĆ DEFINICJI OBSZARU WIEJSKIEGO

Pojęcie obszaru wiejskiego nie jest jednoznaczne, ponieważ tematyką tą zajmują się różne dziedziny nauki, takie jak: prawo, ekonomia, geografia, socjologia czy etnografia. Ta rozbieżność dziedzinowa nie wychodzi na plus dla badaczy naukowych, ponieważ sprawia pewne problemy poznawcze⁵. Kwestia definicji obszaru wiejskiego nie była dotąd szerzej poruszana w polskiej literaturze agrarystycznej. W niniejszym opracowaniu uwaga zostanie poświęcona przede wszystkim prawnemu pojęciu obszaru wiejskiego.

Polski ustawodawca nie wprowadził legalnej definicji obszaru wiejskiego. Istnieje jednak wiele aktów prawnych, które się nią posługują, jednocześnie nie definiując jej treści⁶. Na poziomie ustawowym należy wskazać zwłaszcza ustawę z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. Na poziomie podstawowym zaś można wymienić rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 marca 2009 r. w sprawie krajowej sieci obszarów wiejskich⁷ czy rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 października 2015 r. w sprawie wysokości limitów środków dostępnych w poszczególnych województwach lub latach w ramach określonych działań lub poddziałań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020⁸.

Pojęcie obszaru wiejskiego występuje również na poziomie unijnym. Aktami prawnymi, które posługują się tym pojęciem, są w szczególności rozporządzenia unijne, takie jak np. rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFR-ROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005⁹, a także rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecz-

⁵ B. Klemens, *Problematyka rozwoju obszarów wiejskich w dokumentach strategicznych w perspektywie 2020 (ze szczególnym uwzględnieniem woj. opolskiego)*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce a polityka spójności Unii Europejskiej: stare problemy i nowe wyzwania, ze szczególnym uwzględnieniem woj. opolskiego*, red. K. Heffner, Warszawa 2013, s. 151.

⁶ D. Łobos-Kotowska, *Umowa przyznania pomocy Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich*, Warszawa 2013, s. 46.

⁷ Dz.U. z 2009 r., nr 53, poz. 436 z późn. zm.

⁸ Dz.U. z 2015 r., poz. 1755 z późn. zm.

⁹ Dz.Urz. UE z 2013 r., L 347/487.

nego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006¹⁰.

Dla wyznaczenia definicji obszaru wiejskiego najczęściej brane są pod uwagę określone wskaźniki. Są nimi kryteria administracyjne (czyli podział na miasto i wieś), kryteria demograficzne uwzględniające gęstość zaludnienia mieszkańców na danym terytorium, kryteria ekonomiczne mające na uwadze źródła dochodów i rodzaje aktywności zawodowej, kryteria geograficzne wskazujące funkcje rolnictwa dla określonego obszaru, kryteria architektoniczne uwzględniające zagospodarowanie przestrzenne terenu czy kryteria mieszane mające na względzie dodatkowe elementy¹¹.

W polskiej literaturze badawczej, ze względu na szeroki aspekt omawianego pojęcia, istnieje kilka definicji obszaru wiejskiego. Na potrzeby niniejszego artykułu przytoczę jedynie kilka z nich, oddających sedno problemu. J.L. Siemiński uważa, że „obszary wiejskie to po prostu obszary leżące poza miastami”. Według L. Przezbórskiej „obszary wiejskie powiązane są funkcjonalnie z rolnictwem oraz innymi formami działalności, dla których podstawą jest korzystanie z zasobów przyrody: lasów, rzek, czy jezior [...], służą więc do prowadzenia produkcji rolniczej, gospodarki leśnej, rybołówstwa śródlądowego, a także wypoczynku i turystyki”¹². G. Spychalski natomiast podkreślił, że „obszar wiejski charakteryzuje się następującymi cechami: lokalizacją poza terenami miejskimi zabudowanymi lub przemysłowymi; zasobami rzeczowymi i ludzkimi w obrębie gospodarstwa domowego lub rolniczego, zaangażowanymi jednocześnie w aktywność produkcyjną i konsumpcyjną; silnym związkiem ze środowiskiem przyrodniczym [...]”¹³. Z kolei J. Martinez uważa, że „przez obszar wiejski rozumie się nieurbanizowane terytorium powierzchni Ziemi lub część jednostki samorządu terytorialnego, która nie jest sklasyfikowana jako obszar miejski lub będąca efektem ekspansji miasta”¹⁴.

Jeśli chodzi o instytucjonalne podejście do terminu obszaru wiejskiego, to zgodnie z Głównym Urzędem Statystycznym, który charakteryzuje obszary wiejskie na podstawie podziału terytorialnego państwa według Krajowego Rejestru Urzędowego Podziału Terytorialnego¹⁵, obszarami wiejskimi są tereny

¹⁰ Dz.Urz. UE z 2013 r., L 347/320.

¹¹ W. Zaremba, *Rozwój obszarów wiejskich jako problem badawczy*, [w:] *Zarządzanie finansami lokalnymi a rozwój obszarów wiejskich*, red. A. Kożuch, W. Zaremba, Kraków 2008, s. 36–37.

¹² L. Przezbórska, *Zróżnicowanie obszarów wiejskich woj. wielkopolskiego a ich przydatność dla rozwoju turystyki*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2004, nr 1, s. 43.

¹³ G. Spychalski, *Model regionalny zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] *Zrównoważony i trwały rozwój wsi i rolnictwa*, red. M. Adamowicz, Warszawa 2006, s. 28.

¹⁴ J. Martinez, *Pojęcie „obszar wiejski” jako odpowiedź na wielofunkcyjność*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2010, nr 2, s. 49.

¹⁵ K. Giemza, *Pozycja ustrojowa i wpływ samorządu gminnego na rozwój gospodarczy obszarów wiejskich*, [w:] *Samorząd terytorialny w procesie rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich. 25 lat doświadczeń. Nowe wyzwania*, red. P. Litwiniuk, Warszawa 2015, s. 66.

położone poza granicami administracyjnymi miast, a ściślej rzecz ujmując – gminy wiejskie i obszary wiejskie gmin miejsko-wiejskich. Tak przyjęte podejście wiąże się z podziałem administracyjnym Polski i trzema rodzajami gmin: wiejskimi (które składają się tylko ze wsi), miejskimi (których terytorium zajmuje miasto) oraz miejsko-wiejskimi (takimi, które mają przynajmniej jedno miasto w obszarze swojego terytorium). Posługując się jedynie kryteriami administracyjnymi, nie można jasno sprecyzować obszarów wiejskich. Dlatego w Polsce obszarami wiejskimi są zarówno obszary o miejskim charakterze zabudowy i infrastruktury, gdzie prowadzona jest pozarolnicza działalność gospodarcza, jak i obszary o rozproszonej zabudowie, całkowicie podporządkowane działalności rolniczej¹⁶. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) definiuje obszar wiejski zgodnie z kryteriami demograficznymi, a mianowicie bierze pod uwagę gęstość zaludnienia, która nie może przekraczać 150 osób na 1 km². Podobne kryterium stosuje Eurostat, klasyfikując obszar jako wiejski, gdy gęstość zaludnienia wynosi do 100 osób na 1 km².

Charakteryzując obszar wiejski, nie sposób nie uwzględnić wkładu programów operacyjnych przyjętych na potrzeby absorpcji funduszy europejskich. Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego na lata 2004–2006 traktował obszary wiejskie jako obszar wsi i małych miast do 20 tys. mieszkańców. Program Operacyjny Kapitał Ludzki za obszar wiejski uznawał obszar gmin wiejskich, gmin miejsko-wiejskich i miast do 25 tys. mieszkańców. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007–2013 określał obszary wiejskie jako miejscowości, które znajdują się w granicach administracyjnych: gmin wiejskich, gmin miejskich z wyjątkiem miejscowości powyżej 5 tys. mieszkańców oraz gmin miejsko-wiejskich z wyjątkiem miast powyżej 20 tys. mieszkańców. Ponadto PROW zastrzegł, że dla określonych działań zostaną wdrożone inne kryteria pozwalające sklasyfikować obszar jako wiejski w zależności od jego lokalizacji. W Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na kolejny okres programowania, mianowicie na lata 2014–2020, definicja obszaru wiejskiego została w pewnym zakresie zmodyfikowana w stosunku do PROW-u z lat 2007–2013. Zmiana ta dotyczy liczby mieszkańców gmin miejsko-wiejskich, która zmniejszyła się z 20 tys. do 5 tys. mieszkańców. Ponadto, podobnie jak w poprzednim programie, dla wybranych działań ustalono inne kryteria kwalifikowalności obszaru wiejskiego.

Warto również nadmienić, iż zgodnie z art. 54 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFFROW) uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005, każde z państw członkowskich Unii Europejskiej miało za zadanie utworzyć Krajową Sieć Obszarów Wiejskich. Polska Krajowa Sieć Obsza-

¹⁶ J. Wilkin, *Cele i zasady koordynacji polityk wspierających zrównoważony rozwój obszarów wiejskich*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce a polityka spójności Unii Europejskiej...*, s. 27.

rów Wiejskich to kontynuacja utworzonej w poprzednim okresie programowania sieci, która zapewnia prawidłowy przepływ informacji pomiędzy organizacjami i instytucjami zaangażowanymi w realizację różnych przedsięwzięć na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Na potrzeby dokumentów związanych z siecią, jak np. Planu Działania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020, definicja obszaru wiejskiego nie została zaproponowana.

Brak powszechnie przyjętej definicji obszaru wiejskiego powoduje, że bardzo trudno jest dokonać klasyfikacji takiego obszaru. Biorąc pod uwagę kryterium znaczenia rolnictwa dla rozwoju społeczności wiejskiej, można jednak wyróżnić: zintegrowane obszary wiejskie, pośrednie obszary wiejskie oraz peryferyjne obszary wiejskie¹⁷. Zintegrowane obszary wiejskie to tereny, które znajdują się w pobliżu większych miast, dlatego rolnictwo nie jest głównym źródłem dochodu ich mieszkańców, których liczba sukcesywnie wzrasta. Pośrednie obszary wiejskie rozmieszczone są w pobliżu mniejszych miast, z których usług i zaopatrzenia korzysta ludność wiejska. Peryferyjne obszary wiejskie zaś, jak sama nazwa wskazuje, znajdują się daleko od dużych ośrodków miejskich. Na ich terenach dominuje produkcja rolnicza i niestety dość wysoka stopa bezrobocia¹⁸. Jak podkreśla I. Kociszewska za J. Wilkinem:

[...] w przyszłości (za 25 lat) dla potrzeb planistycznych dokonana zostanie bardziej szczegółowa niż obecnie i bardziej funkcjonalna klasyfikacja obszarów wiejskich. Zawierać ona będzie wiele typów takich obszarów, których wspólną cechą będą specyficzne powiązania jednostek osiedlowych z ziemią, a zwłaszcza z ziemią użytkowaną rolniczo – wymagającą szczególnej ochrony w części związanej zarówno z zasobami przyrody, jak i z substancją kulturowo-architektoniczną wsi¹⁹.

CZYNNIKI ROZWOJU OBSZARU WIEJSKIEGO

Podejmując próbę definicji obszaru wiejskiego, ważne jest wskazanie czynników, które wpływają na jego rozwój, ponieważ obszary te z biegiem lat wciąż ewoluują, a co za tym idzie zmienia się kwestia zakwalifikowania terenów jako obszarów wiejskich.

Rozwój obszarów wiejskich jest zjawiskiem całkowicie naturalnym, spowodowanym nie tylko zmianami zewnętrznymi (np. rynkowymi), ale również wewnętrznymi.

¹⁷ A. Kozuch, *Rewitalizacja i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, regionu*, [w:] *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Czynniki rozwoju obszarów wiejskich*, red. S. Sokołowska, A. Mijał, Opole 2010, s. 79.

¹⁸ A. Mijał, *Rozwój obszarów wiejskich jako element strategii rozwoju kraju i regionu*, [w:] *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Zarządzanie rozwojem obszarów...*, s. 43.

¹⁹ I. Kociszewska, *Próba określenia niektórych przemian na obszarach wiejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Czynniki rozwoju obszarów...*, s. 37.

nymi, przede wszystkim świadomymi działaniami podejmowanymi przez organy władzy publicznej (zwłaszcza samorządowej) oraz przez zwykłych obywateli, beneficjentów polityki rolnej²⁰. Liczne zmiany na terenach wiejskich wynikają zatem z umiejscowienia obszaru wiejskiego w szerszej przestrzeni regionalnej, krajowej i międzynarodowej²¹.

Postęp, który zachodzi na obszarach wiejskich, musi być poparty: 1) podejmowanymi inicjatywami instytucjonalnymi i społecznymi, 2) wyważoną relacją między działalnością rolniczą a pozarolniczą, 3) promowaniem obszarów wiejskich jako miejsc zamieszkania, pracy i wypoczynku, 4) wystarczającym zapleczem finansowym²².

W związku z tym, że rola czynników ekonomicznych dla rozwoju obszarów wiejskich jest przedmiotem wielu opracowań naukowych, w niniejszym opracowaniu uwaga zostanie skupiona na pozostałych czynnikach rozwojowych. Warto tylko nadmienić, że wskaźnikami ekonomicznego rozwoju obszarów wiejskich są: zdolność gospodarki określonego obszaru wiejskiego do generowania budżetu; wyposażenie infrastrukturalne obszaru wiejskiego; lokalizacja obszaru wiejskiego; stopień bezrobocia na danym obszarze²³. Niestety, rozwój gospodarczy obszaru wiejskiego nie zawsze przynosi jedynie pozytywne efekty. Przykładem negatywnych skutków wzrostu gospodarczego jest niszczenie środowiska naturalnego²⁴. Obszary wiejskie w Polsce charakteryzują się wieloma cennymi siedliskami przyrodniczymi oraz cennymi gatunkami flory i fauny²⁵. Dlatego tak ważna jest równowaga między wzrostem gospodarczym a zachowaniem specyfiki obszaru wiejskiego.

Kolejnym czynnikiem mającym wpływ na rozwój obszaru wiejskiego jest czynnik społeczny, na który składają się: lojalność międzyludzka, solidarność i zaufanie²⁶. Przez długi okres społeczność wiejska w Polsce charakteryzowała się szczególnym kapitałem społecznym. Z pokolenia na pokolenie mieszkańcy

²⁰ G. Spychalski, *Jakość instytucji wspierających wieś i rolnictwo w Polsce*, [w:] *Wokół trudnych problemów globalnego rozwoju obszarów wiejskich, gospodarki żywnościowej i rolnictwa*, red. K. Duczowska-Małysz, A. Szymecka, Warszawa 2009, s. 316.

²¹ K. Heffner, *Zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce. Uwarunkowana, czynniki, skutki*, [w:] *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Szanse rozwojowe obszarów wiejskich w przestrzeni europejskiej*, red. S. Sokołowska, A. Bisag, Opole 2008, s. 15.

²² *Idem*, *Przestrzeń wiejska w Polsce w perspektywie 2020*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce a polityka spójności Unii Europejskiej...*, s. 16.

²³ A. Rosner, *Przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich a dynamika przemian*, [w:] *Przestrzenne, społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów wiejskich w Polsce*, red. M. Drygas, M. Stanny, Warszawa 2010, s. 13.

²⁴ G. Krzyminiewska, *Kultura ekonomiczna mieszkańców obszarów wiejskich. Problemy – przekształcenia – wyzwania*, Toruń 2013, s. 11.

²⁵ M. Gwiazdowicz, *Środowisko przyrodnicze na obszarach wiejskich – zagrożenia i szanse*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce*, s. 256.

²⁶ G. Krzyminiewska, *op. cit.*, s. 12.

obszarów wiejskich zajmowali się rolnictwem, a więc cykl życia całego obszaru wiejskiego wraz z zamieszkującą go społecznością był uzależniony od cyklu pracy na roli. Mieszkańcy razem pracowali i darzyli się zaufaniem. Dopiero na początku lat 90. XX w., wraz z transformacją systemową, która pociągnęła za sobą transformację ustrojową, gospodarczą i społeczną, ludzie zaczęli się od siebie oddalać. W związku z powstaniem wolnego rynku i nową polityką państwa wiele osób zaczęło przenosić się do miast. Po 2002 r. zjawisko to ustało. Powstała nowa kategoria mieszkańców wsi, którą są przedsiębiorcy zamieszkujący wsie niedaleko wielkich aglomeracji miejskich. To spowodowało, że z obszarów wiejskich, na których wykonywana była jedynie produkcja rolnicza, powstały obszary zajmujące się pozarolniczą działalnością gospodarczą²⁷.

Czynnikiem społecznym wpływającym na rozwój obszarów wiejskich, a niekiedy stanowiącym barierę dla ich rozwoju, jest edukacja²⁸. Przez długi okres możliwość awansu społecznego na skutek ukończenia edukacji pozostawała tylko w zasięgu osób wybitnie uzdolnionych, które za wszelką cenę chciały opuścić wieś i postrzegały swoje dalsze życie w aglomeracji miejskiej²⁹. Obecnie wiele się zmieniło, lecz w dalszym ciągu oświata na obszarach wiejskich jest na niższym poziomie niż w miastach. Główna przyczyna nie leży w nauczycielach czy podstawach programowych, ale w dostępności szkół (nierazko oddalonych o kilkanaście kilometrów od miejsca zamieszkania) oraz mentalności i tradycji mieszkańców wsi. Młodzi ludzie nie mają aspiracji ani wzorców w rodzicach, którzy często ukończyli swoją edukację na szkole średniej, a później zajęli się pracą na roli³⁰.

Procesy demograficzne mają również wpływ na kształt społeczny obszaru wiejskiego. Wciąż mamy do czynienia ze starzejącym się społeczeństwem. Na terenach wiejskich nadal za mało jest miejsc pracy dla osób, które nie zajmują się produkcją rolną, a niekiedy nawet występuje nadwyżka siły roboczej w rolnictwie³¹. To powoduje migracje do miast i migracje za granicę. Niestety, jeszcze zbyt rzadko następuje migracja z miasta na wieś. A jeśli już to nastąpi, to mieszkańcy wsi pozostają nieufni w stosunku do osób „miastowych”, często są zazdrośni o – ich zdaniem – lepszy status społeczny.

²⁷ M. Bład, R. Kamiński, *Wzmacnianie kapitału społecznego polskiej wsi: doświadczenia z wdrażania programów typu LEADER*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich. Doświadczenia krajów europejskich*, red. K. Zawalińska, Warszawa 2005, s. 278.

²⁸ E. Kacprzak, *Przestrzenne zróżnicowanie kapitału ludzkiego i społecznego na obszarach wiejskich woj. wielkopolskiego*, [w:] *Kapitał ludzki i kapitał społeczny w procesie rozwoju obszarów wiejskich*, red. W. Kamińska, K. Heffner, Warszawa 2010, s. 179.

²⁹ J. Domalewski, *Edukacja a procesy rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] *Przestrzenne, społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów...*, s. 181.

³⁰ M. Kłodziński, *Stan i perspektywy rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, [w:] *Wokół trudnych problemów globalnego rozwoju obszarów wiejskich...*, s. 273.

³¹ M. Stanny, *Ludność i jej aktywność zawodowa – tendencje zmian na obszarach wiejskich*, [w:] *Przestrzenne, społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów...*, s. 57.

Mieszkańcy wsi odznaczają się szczególnym zaangażowaniem w działania lokalne na danym obszarze wiejskim. Chodzi przede wszystkim o działalność w związkach, klubach, stowarzyszeniach czy grupach. Wyjątkowo dużą aktywność społeczną przejawiają w pracy w ochotniczych strażach pożarnych³². Ponadto częściej uczestniczą w wyborach lokalnych niż w wyborach krajowych. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest fakt, że chcą mieć realny wpływ na kształt swojego wiejskiego otoczenia.

Kapitał społeczny jest dobrobytem społeczności wiejskiej jako całości, a nie poszczególnych jednostek. Jest to system powiązań opartych na zaufaniu społecznym i przyjętych wspólnych normach, które ułatwiają kontakty międzyludzkie, tworząc spójne i wydajne społeczeństwo wiejskie³³. Wskaźnikami społecznego rozwoju obszarów wiejskich są: edukacja, demografia i realny wpływ mieszkańców wsi na rzeczywistość w postaci gotowości do współpracy w rozwiązywaniu problemów obszaru wiejskiego³⁴ (tzw. wskaźnik działań zbiorowych)³⁵.

Niektórzy przedstawiciele doktryny oprócz kapitału społecznego, mającego wpływ na kształt obszarów wiejskich, wskazują na kapitał ludzki. Czym jest kapitał ludzki? Odpowiedzi na to pytanie dostarcza program operacyjny z poprzedniego okresu programowania, a mianowicie Program Kapitał Ludzki. Zgodnie z nim kapitał ludzki jest:

[...] pojęciem oznaczającym zasób wiedzy, umiejętności oraz potencjału zawartego w każdym człowieku i w społeczeństwie jako całości, określającym zdolność do pracy, adaptacji do zmian w otoczeniu oraz możliwości tworzenia nowych rozwiązań. W bezpośredniej korelacji z kapitałem ludzkim pozostaje kapitał społeczny, oznaczający zasoby umiejętności, informacji, kultury, wiedzy i kreatywności jednostek oraz związki pomiędzy ludźmi i organizacjami³⁶.

Próbę zdefiniowania kapitału ludzkiego podjęło także wielu przedstawicieli doktryny. Według G. Łukasiewicza „poprzez kapitał ludzki należy rozumieć zasób wiedzy, umiejętności, zdolności, kwalifikacji, postaw, motywacji oraz zdrowia, o określonej wartości, będący źródłem przyszłych zarobków, czy satysfak-

³² J. Osiecka-Chojnacka, B. Kłos, *Kapitał ludzki i kapitał społeczny na obszarach wiejskich*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce*, s. 78.

³³ A. Miszczuk, *Kapitał ludzki i społeczny w procesie rozwoju obszarów wiejskich woj. lubelskiego*, [w:] *Kapitał ludzki i społeczny w procesie rozwoju obszarów wiejskich*, red. W. Kamińska, K. Heffner, Warszawa 2010, s. 146.

³⁴ A. Rosner, *Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce. Diagnozy, strategie, koncepcje polityki*, red. I. Nurzyńska, M. Drygas, Warszawa 2011, s. 158.

³⁵ Z. Makiela, K. Rejman, *Kapitał ludzki i społeczny a rozwój społeczny na obszarach wiejskich woj. podkarpackiego*, [w:] *Kapitał ludzki i społeczny w procesie rozwoju obszarów...*, s. 101.

³⁶ *Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Projekt z dnia 3 sierpnia 2007 r.*, www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_05/122f94288d06253051162741ccd05147.pdf [dostęp: 02.01.2016].

cji, przy czym jest on odnawialnym i stale powiększanym potencjałem³⁷. M.S. Szczepański uważa, że kapitał ludzki tworzą wiedza i umiejętności poszczególnych osób, którzy zdolni są do współdziałania w celu podejmowania wspólnych przedsięwzięć. Pdkreśla on również, z czym trudno się nie zgodzić, że kapitał ludzki, a więc działania poszczególnych jednostek, oddziałuje bezpośrednio na rozwój całej społeczności lokalnej i rozwój społeczny obszarów wiejskich³⁸.

Wskaźnikami ludzkiego rozwoju obszarów wiejskich są zatem: wykształcenie; wrodzone i nabyte umiejętności; takie kompetencje cywilizacyjne, jak korzystanie z komputera czy wyszukiwarki internetowej; poziom kulturalny człowieka.

Warto zwrócić uwagę, że inwestowanie w kapitał ludzki pozwoli zbudować kapitał społeczny obszarów wiejskich tylko wtedy, gdy nastąpi jego akceptacja przez wszystkich członków społeczności wiejskiej³⁹.

Coraz częściej rozwój obszaru wiejskiego warunkowany jest działaniami promocyjnymi. Turyści, mieszkańcy wsi, ale zwłaszcza inwestorzy powinni być przez media zachęceni do działań na rzecz obszarów wiejskich⁴⁰. Przykładem takiego medialnego marketingu terytorialnego jest wschodni szlak rowerowy (tzw. Green Velo) przebiegający w znacznej części przez obszary wiejskie, którego walory przyrodnicze, kulturowe i historyczne były reklamowane w spocie telewizyjnym.

Zdefiniowanie obszaru wiejskiego zależy więc od wielu czynników: umiejscowienia obszaru wiejskiego w kraju; zagospodarowania przestrzeni wiejskiej; zależności środowiskowych czy zależności związanych z jakością lokalnej społeczności.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone rozważania pozwalają na sformułowanie kilku uwag końcowych. Odpowiedź na pierwsze postawione we wprowadzeniu pytanie, czy pojęcie obszaru wiejskiego w tzw. starej polityce rolnej odpowiada pojęciu obszaru wiejskiego tzw. nowej polityki rolnej brzmi, iż w dużej mierze się one pokrywają. Polski ustawodawca zamiennie posługiwał się pojęciem wsi, obszaru wiejskiego i rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Natomiast w dalszym ciągu były to tereny pozamiejskie, na których dominowała produkcja rolnicza. Z czasem okazało się, że przyszłość wsi nie musi być związana tylko z rolnictwem, ale też z innymi działaniami gospodarki. I tak koncepcja monofunkcyjnego obszaru wiejskiego prze-

³⁷ G. Łukasiewicz, *Kapitał ludzki organizacji. Pomiar i sprawiedliwość*, Warszawa 2009, s. 20.

³⁸ M.S. Szczepański, *Yappiszoneria, karosi i ludzie z sieci*, [w:] *Polska szkoła: edukacja a rozwój lokalny i regionalny*, red. D. Czakon, J. Kosmala, M.S. Szczepański, Katowice 2001, s. 11.

³⁹ B. Fedyszak-Radziejowska, *Wewnętrzne i zewnętrzne czynniki zmian na polskiej wsi a proces jej „demarginalizacji”*, [w:] *Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich*, red. A. Rosner, Warszawa 2005, s. 151.

⁴⁰ E. Jaska, *Media a instrumenty marketingu terytorialnego*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich – wizerunek medialny*, red. K. Krzyżanowska, Warszawa 2009, s. 29.

kształciła się w wielofunkcyjny rozwój. Wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich powinien podążać w dwóch kierunkach: rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej oraz restrukturyzacji rolnictwa⁴¹. Skuteczna realizacja ideologii wielofunkcyjności zależy od przestrzennych uwarunkowań obszaru wiejskiego, struktur społeczności lokalnej, nowoczesnej infrastruktury technicznej, instytucjonalnego wsparcia i kapitału kulturowego⁴². Pojęcie obszaru wiejskiego w starej i nowej polityce rolnej determinują zatem trzy czynniki: struktura społeczna, struktura przestrzenna i struktura produkcyjna.

Drugie z postawionych na wstępie pytań dotyczyło znaczenia obszarów wiejskich dla ich mieszkańców (zwłaszcza dla beneficjentów pomocy unijnej) oraz dla państwa (przede wszystkim dla polskiego ustawodawcy). Tu także należy udzielić pozytywnej odpowiedzi. Sklasyfikowanie danego terenu jako obszaru wiejskiego skutkuje dofinansowaniem tego obszaru ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020⁴³. Tytułem przykładu można wskazać na działanie nr 6.1 „Pomoc na rozpoczęcie pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich”. Potencjalny beneficjent musi być osobą fizyczną, a gospodarstwo rolne, w którym pracuje, ma być położone w miejscowości należącej do gminy wiejskiej, gminy miejsko-wiejskiej z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców lub gminy miejskiej z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców⁴⁴.

Niezasadne wydaje się wprowadzenie jednej, powszechnie przyjętej legalnej definicji obszaru wiejskiego. Jest to odpowiedź na ostatnie postawione we wstępie pytanie. Nie jest to możliwe zwłaszcza na poziomie unijnym, ponieważ różnorodność wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej wyklucza wyznaczenie jednej definicji, które państwa – jako członkowie Wspólnoty – miałyby obowiązek zaimplementować do porządku krajowego. Za przykład niech posłużą dwa państwa członkowskie UE: Polska i Czechy, które dołączyły do UE w 2004 r. Pierwszym możliwym kryterium wyodrębnienia obszaru jako obszaru wiejskiego mogłoby być kryterium administracyjne. Powierzchnia Polski wynosi 312 679 km², zaś powierzchnia Czech – 78 866 km². W Czechach obowiązuje czterostopniowy podział administracyjny na 14 krajów, 204 gminy III stopnia, 384 gminy II stopnia oraz 5661 gmin I stopnia. Każda z tych jednostek różni się od siebie powierzchnią (np. powierzchnia kraju środkowoczeskiego wynosi 11,015 km², natomiast powierzchnia kraju morawskośląskiego wynosi 5,535 km²). Natomiast w Polsce obowiązuje trójstopniowy podział administracyjny na województwa,

⁴¹ B. Kożuch, *Polityka rolna*, Białystok 1997, s. 133.

⁴² G. Krzyminiewska, *op. cit.*, s. 104.

⁴³ B. Wieliczko, *Zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich w Polsce po akcesji do Unii Europejskiej*, [w:] *Wokół trudnych problemów globalnego rozwoju obszarów wiejskich...*, s. 49.

⁴⁴ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014–2020, www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2014-2020 [dostęp: 19.03.2016], działanie nr 6.1.

które dzielą się na powiaty, a te – na gminy. Każda z tych jednostek różni się od siebie powierzchnią (np. powierzchnia województwa dolnośląskiego wynosi 19,947 km², a województwa opolskiego – 9,412 km²). Powierzchnia terytorium państwa i jego jednostek podziału terytorialnego jako kryterium wyodrębnienia obszaru wiejskiego nie jest więc skutecznym rozwiązaniem. Kolejnym kryterium sklasyfikowania obszaru jako obszaru wiejskiego jest jego gęstość zaludnienia. W Czechach gęstość zaludnienia kraju środkowoczeskiego wynosi 104 osoby/km², a gęstość zaludnienia kraju morawskośląskiego to 227 osób/km². W Polsce gęstość zaludnienia województwa dolnośląskiego wynosi 146 osób/km², a w województwie opolskim jest to 108 osób/km². Gęstość zaludnienia nie może być wobec tego jedynym kryterium wyodrębnienia obszaru wiejskiego. Jeśli chodzi o inne kryteria, jak np. geograficzne czy ekonomiczne, również nie będą one dobrym rozwiązaniem, ponieważ w każdym państwie członkowskim UE występuje inne ukształtowanie terenu oraz inna flora i fauna, a co za tym idzie inne warunki klimatyczne dla rozwoju rolnictwa.

W odniesieniu do postulatu sformułowania jednolitej definicji obszaru wiejskiego na poziomie polskiego ustawodawstwa należy stwierdzić, iż kwestia ta była przedmiotem analiz parlamentarzystów z sejmowej Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi⁴⁵. W obecnym porządku prawnym definicja obszaru wiejskiego występuje tylko na potrzeby Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, ale i w jego ramach ulega modyfikacjom w zależności od konkretnego działania, na rzecz którego przyznawane jest unijne dofinansowanie.

Brak jednej definicji obszaru wiejskiego w polskim systemie prawnym należy rozpatrywać w kategorii *in plus* dla polskiego ustawodawcy. Poszukiwanie kryteriów wyodrębnienia obszaru wiejskiego powinno być oparte na elastycznych i zróżnicowanych przesłankach. Jak słusznie zauważono w powoływanej interpelacji, te różnice powinny zależeć głównie od uczestniczenia obszarów wiejskich w procesach rozwojowych.

Zatem odmienne działania powinny być stosowane dla: a) zurbanizowanych obszarów wiejskich znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie największych miast, b) obszarów wiejskich w zasięgu oddziaływania największych ośrodków, w których czynniki i zjawiska rozprzestrzeniania procesów rozwojowych są silne oraz c) obszarów wiejskich położonych peryferyjnie, na których oddziaływanie największych ośrodków miejskich jest nikłe, co powoduje konieczność interwencji przełamującej utrzymywanie się szeregu niekorzystnych zjawisk społecznych, niekorzystną strukturę gospodarczą i utrudniony dostęp do usług publicznych⁴⁶.

⁴⁵ Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Rozwoju Regionalnego – z upoważnienia ministra – na interpelację nr 7643 w sprawie definicji obszarów wiejskich stosowanej w polityce rozwoju dotyczącej rozwoju obszarów wiejskich z wykorzystaniem funduszy Unii Europejskiej na lata 2014–2020, www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=2AFB321A [dostęp: 19.03.2016].

⁴⁶ *Ibidem*.

Historia polskiej i europejskiej polityki rolnej wskazuje, że rozwój obszarów wiejskich jest stopniowy, wymaga cierpliwości i czasu. Nie tylko tzw. twarde wskaźniki ekonomiczne i infrastrukturalne wskazują na rozwój, ale także wskaźniki społeczne i kulturowe⁴⁷. Obszary wiejskie wymagają szczególnej ochrony, dlatego powinny zostać wprowadzone zasady ochrony ich architektury i zagospodarowania przestrzennego (by była zachowana tradycyjna zabudowa i wiejski krajobraz)⁴⁸, a zasoby rolne powinny być lepiej wykorzystywane (stawianie na jakość, a nie ilość sprzedanych produktów).

BIBLIOGRAFIA

- Błąd M., Kamiński R., *Wzmacnianie kapitału społecznego polskiej wsi: doświadczenia z wdrażania programów typu LEADER*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich. Doświadczenia krajów europejskich*, red. K. Zawalińska, Warszawa 2005.
- Chylek E.K., *Uwarunkowania innowacyjnego rozwoju sektora rolno-żywnościowego i obszarów wiejskich w ramach polityki rolnej*, Warszawa 2012.
- Czyżewski A., Henisz-Matuszczak A., *Rolnictwo Unii Europejskiej i Polski. Studium porównawcze struktur wytwórczych i regulatorów rynków rolnych*, Poznań 2006.
- Domalewski J., *Edukacja a procesy rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] *Przestrzenne, społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów wiejskich w Polsce*, red. M. Drygas, M. Stanny, Warszawa 2010.
- Fedyszak-Radziejowska B., *Wewnętrzne i zewnętrzne czynniki zmian na polskiej wsi a proces jej „demarginalizacji”*, [w:] *Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich*, red. A. Rosner, Warszawa 2005.
- Giemza K., *Pozycja ustrojowa i wpływ samorządu gminnego na rozwój gospodarczy obszarów wiejskich*, [w:] *Samorząd terytorialny w procesie rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich. 25 lat doświadczeń. Nowe wyzwania*, red. P. Litwiniuk, Warszawa 2015.
- Gwiazdowicz M., *Środowisko przyrodnicze na obszarach wiejskich – zagrożenia i szanse*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce*, red. B. Kłos, D. Stankiewicz, Warszawa 2010.
- Heffner K., *Przestrzeń wiejska w Polsce w perspektywie 2020*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce a polityka spójności Unii Europejskiej: stare problemy i nowe wyzwania, ze szczególnym uwzględnieniem woj. opolskiego*, red. K. Heffner, Warszawa 2013.
- Heffner K., *Zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce. Uwarunkowana, czynniki, skutki*, [w:] *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Szanse rozwojowe obszarów wiejskich w przestrzeni europejskiej*, red. S. Sokołowska, A. Bisag, Opole 2008.
- Jaska E., *Media a instrumenty marketingu terytorialnego*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich – wizerunek medialny*, red. K. Krzyżanowska, Warszawa 2009.
- Kacprzak E., *Przestrzenne zróżnicowanie kapitału ludzkiego i społecznego na obszarach wiejskich woj. wielkopolskiego*, [w:] *Kapitał ludzki i kapitał społeczny w procesie rozwoju obszarów wiejskich*, red. W. Kamińska, K. Heffner, Warszawa 2010.

⁴⁷ M. Kłodziński, *Rola rolnictwa i pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich. Wieś wielofunkcyjna*, [w:] *Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich*, red. M. Kłodziński, W. Dzun, Warszawa 2005, s. 31.

⁴⁸ J. Wilkin, *O potrzebie i założeniach długookresowej wizji rozwoju wsi w Polsce*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich. Doświadczenia...*, s. 53–54.

- Klemens B., *Problematyka rozwoju obszarów wiejskich w dokumentach strategicznych w perspektywie 2020 (ze szczególnym uwzględnieniem woj. opolskiego)*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce a polityka spójności Unii Europejskiej: stare problemy i nowe wyzwania, ze szczególnym uwzględnieniem woj. opolskiego*, red. K. Heffner, Warszawa 2013.
- Kłodziński M., *Główne funkcje polskich obszarów wiejskich z uwzględnieniem dezagrarystyki i pozarolniczej działalności gospodarczej*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce*, red. B. Kłós, D. Stankiewicz, Warszawa 2010.
- Kłodziński M., *Rola rolnictwa i pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich. Wieś wielofunkcyjna*, [w:] *Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich*, red. M. Kłodziński, W. Dzun, Warszawa 2005.
- Kłodziński M., *Stan i perspektywy rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, [w:] *Wokół trudnych problemów globalnego rozwoju obszarów wiejskich, gospodarki żywnościowej i rolnictwa*, red. K. Duczkowska-Małysz, A. Szymecka, Warszawa 2009.
- Kociszewska I., *Próba określenia niektórych przemian na obszarach wiejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Czynniki rozwoju obszarów wiejskich*, red. S. Sokołowska, A. Mijał, Opole 2010.
- Kożuch A., *Rewitalizacja i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, regionu*, [w:] *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Czynniki rozwoju obszarów wiejskich*, red. S. Sokołowska, A. Mijał, Opole 2010.
- Kożuch B., *Polityka rolna*, Białystok 1997.
- Krzyminiewska G., *Kultura ekonomiczna mieszkańców obszarów wiejskich. Problemy – kształcenia – wyzwania*, Toruń 2013.
- Łobos-Kotowska D., *Umowa przyznania pomocy Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich*, Warszawa 2013.
- Łukasiewicz G., *Kapitał ludzki organizacji. Pomiar i sprawiedliwość*, Warszawa 2009.
- Makieła Z., Rejman K., *Kapitał ludzki i społeczny a rozwój społeczny na obszarach wiejskich woj. podkarpackiego*, [w:] *Kapitał ludzki i społeczny w procesie rozwoju obszarów wiejskich*, red. W. Kamińska, K. Heffner, Warszawa 2010.
- Martinez J., *Pojęcie „obszar wiejski” jako odpowiedź na wielofunkcyjność*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2010, nr 2.
- Mijał A., *Rozwój obszarów wiejskich jako element strategii rozwoju kraju i regionu*, [w:] *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich*, red. S. Sokołowska, A. Mijał, Opole 2010.
- Miszczuk A., *Kapitał ludzki i społeczny w procesie rozwoju obszarów wiejskich woj. lubelskiego*, [w:] *Kapitał ludzki i społeczny w procesie rozwoju obszarów wiejskich*, red. W. Kamińska, K. Heffner, Warszawa 2010.
- Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Rozwoju Regionalnego – z upoważnienia ministra – na interpelację nr 7643 w sprawie definicji obszarów wiejskich stosowanej w polityce rozwoju dotyczącej rozwoju obszarów wiejskich z wykorzystaniem funduszy Unii Europejskiej na lata 2014–2020, www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=2AFB321A [dostęp: 19.03.2016].
- Osiecka-Chojnacka J., Kłós B., *Kapitał ludzki i kapitał społeczny na obszarach wiejskich*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce*, red. B. Kłós, D. Stankiewicz, Warszawa 2010.
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014–2020, www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2014-2020 [dostęp: 19.03.2016].
- Przezbórska L., *Zróżnicowanie obszarów wiejskich woj. wielkopolskiego a ich przydatność dla rozwoju turystyki*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2004, nr 1.
- Rosner A., *Przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich a dynamika przemian*, [w:] *Przestrzenne, społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów wiejskich w Polsce*, red. M. Drygas, M. Stanny, Warszawa 2010.

- Rosner A., *Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce. Diagnozy, strategie, koncepcje polityki*, red. I. Nurzyńska, M. Drygas, Warszawa 2011.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 października 2015 r. w sprawie wysokości limitów środków dostępnych w poszczególnych województwach lub latach w ramach określonych działań lub poddziałań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz.U. z 2015 r., poz. 1755 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz.Ur. UE z 2013 r., L 347/320).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (Dz.Ur. UE z 2013 r., L 347/487).
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 marca 2009 r. w sprawie krajowej sieci obszarów wiejskich (Dz.U. z 2009 r., nr 53, poz. 436 z późn. zm.).
- Spychalski G., *Jakość instytucji wspierających wieś i rolnictwo w Polsce*, [w:] *Wokół trudnych problemów globalnego rozwoju obszarów wiejskich, gospodarki żywnościowej i rolnictwa*, red. K. Duczkowska-Małysz, A. Szymbicka, Warszawa 2009.
- Spychalski G., *Model regionalny zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] *Zrównoważony i trwały rozwój wsi i rolnictwa*, red. M. Adamowicz, Warszawa 2006.
- Stanny M., *Ludność i jej aktywność zawodowa – tendencje zmian na obszarach wiejskich*, [w:] *Przestrzenie, społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów wiejskich w Polsce*, red. M. Drygas, M. Stanny, Warszawa 2010.
- Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Projekt z dnia 3 sierpnia 2007 r.*, www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_05/122f94288d06253051162741ccd05147.pdf [dostęp: 02.01.2016].
- Szczepański M.S., *Yappizsoneria, karosi i ludzie z sieci*, [w:] *Polska szkoła: edukacja a rozwój lokalny i regionalny*, red. D. Czakon, J. Kosmala, M.S. Szczepański, Katowice 2001.
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz.U. z 2015 r., poz. 349 z późn. zm.).
- Wieliczko B., *Zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich w Polsce po akcesji do Unii Europejskiej*, [w:] *Wokół trudnych problemów globalnego rozwoju obszarów wiejskich, gospodarki żywnościowej i rolnictwa*, red. K. Duczkowska-Małysz, A. Szymbicka, Warszawa 2009.
- Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich*, red. S. Sokołowska, A. Mijał, Opole 2010.
- Wilkin J., *Cele i zasady koordynacji polityk wspierających zrównoważony rozwój obszarów wiejskich*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce a polityka spójności Unii Europejskiej: stare problemy i nowe wyzwania, ze szczególnym uwzględnieniem woj. opolskiego*, red. K. Heffner, Warszawa 2013.
- Wilkin J., *O potrzebie i założeniach długookresowej wizji rozwoju wsi w Polsce*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich. Doświadczenia krajów europejskich*, red. K. Zawalińska, Warszawa 2005.
- Zaremba W., *Rozwój obszarów wiejskich jako problem badawczy*, [w:] *Zarządzanie finansami lokalnymi a rozwój obszarów wiejskich*, red. A. Kożuch, W. Zaremba, Kraków 2008.

SUMMARY

In Polish law there is no legal definition of the rural area, but is it a mistake of Polish legislator who did not introduce this term? However, legislature of the European Union also did not define this term but there is a lot of legal acts which use this concept without defining this content. The concept of rural area is determined by economic, social, demographic, and cultural development. It is obvious that the rural area in recent years is still evolving. The concept of mono-functional development of the rural area has been transformed into the concept of multifunctional development. Multi-functional development of rural areas on the one hand, the development of non-agricultural activities and restructuring of agriculture on the other. The concept of the rural area in the old and new agricultural policy is determined by three factors: social structure, spatial structure and production structure. The new agricultural policy is also a question of financing widely understood agriculture from the Rural Development Programmes. Through these programs, the definition of the rural area is modified, depending on the specific actions for which European Union funding is granted. No single definition of the rural area in the Polish legal system should be viewed as negative for the Polish legislator. The search criteria for separating the rural area should be based on flexible and diversified grounds, among others, location of the rural area in the country, development of rural space, depending on the environment and whether related to the quality of the local community.

Keywords: rural area; agriculture; non-agricultural activity